

УДК 379.8

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-339-349](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-339-349)

Алексєенко Тетяна Федорівна доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, <https://orcid.org/0000-0002-2060-2354>

Сватенков Олександр Васильович кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, докторант Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, <https://orcid.org/0000-0001-5898-7088>

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДІВ ОЗДОРОВЛЕННЯ І ВІДПОЧИНКУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Стаття присвячена особливостям роботи дитячих закладів оздоровлення і відпочинку у період воєнного стану. Зокрема, проаналізовано статистичні дані щодо їх кількості в Україні протягом останніх двадцяти років. Визначено фактори, які призвели до значного зменшення кількості дитячих закладів оздоровлення і відпочинку в останні роки.

У тексті статті дано коротку характеристику нормативно-правовій базі діяльності дитячих закладів оздоровлення і відпочинку. Їх класифікацію, наведену у нормативних документах, доповнено «проектним» типом.

Спираючись на наукові джерела та практичний досвід авторів визначено та охарактеризовано особливості діяльності дитячих закладів оздоровлення і відпочинку у період воєнного стану. До них було віднесено: організаційні, змістовні та персональні.

До організаційних особливостей віднесено: зміну місця відпочинку дітей, дії у випадках повітряної тривоги та адаптація системи роботи під нову кількість дітей.

До змістовних особливостей роботи дитячих закладів оздоровлення і відпочинку у період воєнного стану віднесено: відмова від російськомовного контенту (музика, фільми, мультфільми тощо),

поява такої форми роботи як зустріч із військовими, збільшення кількості тренінгів та посилення індивідуальної роботи з дітьми. Зокрема, охарактеризовано особливості адаптації програми відпочинку дітей до нових умов.

До персональних особливостей відносимо особливості роботи педагогічного колективу та з ним, суттєві зміни у персональному складі педагогів, а також роботу по організації роботи з батьками протягом перебування дитини у таборі. Зокрема, проаналізовано особливості психо-емоційного стану педагогів та дітей молодшого шкільного і підліткового віку.

У статті наведені методичні рекомендації щодо дій під час повітряної тривоги, організації зустрічей з військовими, роботі з педагогічним колективом та батьками вихованців дитячих закладів оздоровлення і відпочинку.

Ключові слова: дитячі заклади оздоровлення і відпочинку, пандемія, воєнний стан, особливості роботи дитячих закладів оздоровлення і відпочинку.

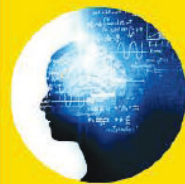
Alieksiienko Tetiana Fedorivna Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Chief Researcher of the Department of Innovations and Education Development Strategies, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-2060-2354>

Svatenkov Oleksandr Vasyliovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Mykola Gogol Nizhyn State University, Doctoral student of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-5898-7088>

FEATURES OF THE ACTIVITIES OF CHILDREN'S CAMPS DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATUS

Abstract. The article is devoted to the peculiarities of the children camps and during the period of martial law. In particular, statistical data on their number in Ukraine during the last twenty years were analyzed. The factors that led to a significant decrease in the number of children camps in recent years have been determined.

The text of the article gives a brief description of the regulatory and legal basis of work of children camps. Their classification given in regulatory documents has been supplemented by the "project" type.

Based on scientific sources and the practical experience of the authors, the peculiarities of the activities of children camps during the period of martial law are defined and characterized. They included: organizational, meaningful and personal.

Organizational features include: changing the place of children's rest, actions in case of an air alarm and adaptation of the work system to the new number of children.

The meaningful features of the work of children camps during the period of martial law include: the rejection of russian-language content (music, films, cartoons, etc.), the appearance of such a form of work as meeting with the military, an increase in the number of trainings and strengthening of individual work with children. In particular, the features of adapting the children's recreation program to new conditions are characterized.

Personal characteristics include the peculiarities of the work of and with the teaching team, significant changes in the personal composition of teachers, as well as work on organizing work with parents during the child's stay in the camp. In particular, the peculiarities of the psycho-emotional state of teachers and children of primary school and adolescent age were analyzed.

The article contains methodical recommendations for actions during an air raid, organization of meetings with the military, work with the teaching staff and parents of pupils of children's health and recreation institutions.

Keywords: children's camps, pandemic, martial law, peculiarities of work of children's camps.

Постановка проблеми. Система дитячих закладів оздоровлення і відпочинку (ДЗОВ) на сьогодні має вже більш ніж 180-річну історію. Проте, такі її завдання, як вивезти дітей у здорове позаміське середовище, організувати рекреаційну та оздоровчу діяльність, сприяти об'єднанню людей у малі групи [1, С. 271], закладені ще наприкінці ХІХ ст., актуальні і понині.

Сучасний період соціальних, політичних та економічних перетворень в Україні ставить перед такими закладами нові завдання та виклики. Статистика свідчить про тенденцію до скорочення кількості ДЗОВ в нашій країні (див. рис.1).

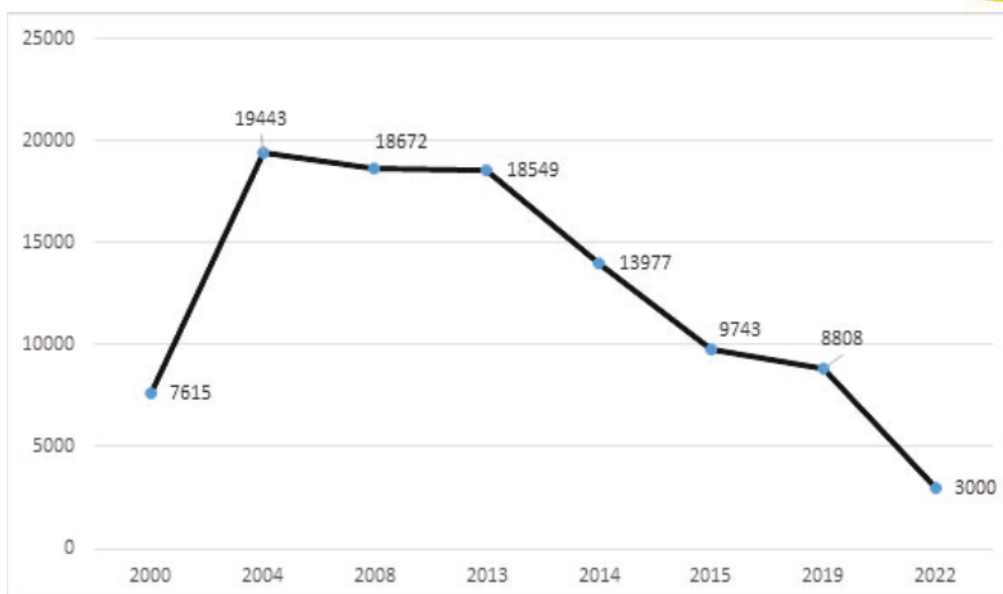

Рис. 1. Кількість дитячих закладів оздоровлення і відпочинку в Україні [2; 3]

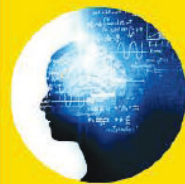
На рисунку 1 представлені дані Державної служби статистики України щодо кількості ДЗОВ в Україні з 2000 по 2019 роки. Дані за 2022 рік навела у своєму акаунті в соціальній мережі Instagram перша леді – Олена Зеленська, у травні 2022 року.

Наведені цифри наочно показують динаміку кількості ДЗОВ в Україні та вплив на неї подій у суспільно-політичному житті країни. Зокрема, спостерігаємо стрімке зростання кількості ДЗОВ з 2000 по 2004 роки – у період порівняно стабільного економічного розвитку. Стрімке скорочення їх кількості 2014 та 2015 роках пов'язане з анексією Криму та окупацією частини Донецької та Луганської областей. Зменшення ж більш ніж вдвічі кількості ДЗОВ в Україні протягом останніх трьох років спричинене пандемією COVID-19 та пов'язаними з нею карантинними обмеженнями, а також широкомасштабним вторгненням росії на територію України 24 лютого 2022 року.

Зокрема, якщо під час пандемії ДЗОВ не працювали через пряму заборону, то зменшення кількості дитячих таборів у 2022 викликане, на нашу думку, наступними факторами:

1. Закриття усіх ДЗОВ на узбережжях Чорного та Азовського морів через активні бойові дії та захоплення територій Донецької, Запорізької, Херсонської, Миколаївської та Одеської областей.

2. Закриття ДЗОВ у північних, східних та центральних регіонах (Київська, Чернігівська, Сумська, Житомирська, Харківська області)

внаслідок як активних бойових дій, так і через руйнацію інфраструктури.

3. Зниження попиту на такі послуги через виїзд батьків з дітьми за кордон та страх відпустити дитину від себе.

4. Зменшення кадрового потенціалу ДЗОВ через ті ж причини, що і у п. 3, а також вступ великої кількості молоді до лав Територіальної оборони та Збройних сил України

5. Фінансовий фактор – внаслідок зростання цін на енергоносії, продукти харчування, імпортні товари тощо (наприклад, брендкованої продукції) відбулося зростання цін на послуги ДЗОВ, у той же час, доходи батьків, у кращому разі, не зменшились.

Пандемія COVID-19 визначила певні особливості роботи ДЗОВ у 2020-2021 роках та сприяла появі низки рекомендацій та протоколів щодо роботи таборів в умовах пандемії, як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, Ф. Могильний зазначає, що особливості роботи ДЗОВ у період пандемії стосуються і розташування табору, і режиму відвідування, і кількості інвентарю, і кадрового забезпечення та програми роботи табору, яка має передбачати «готовність до швидкої організації, відмови від запланованих заходів, непередбачуваних обставин, постійний контроль та моніторинг, злагодженої комунікації з колегами, дітьми та їх батьками» [4, С. 71].

Широкомасштабне ж вторгнення росії в Україну визначило певні особливості роботи ДЗОВ влітку 2022-го року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні наукові та прикладні проблеми, пов'язані із діяльністю дитячих закладів оздоровлення і відпочинку у своїх працях розглядали: О. Бартків, В. Грановський, Є. Дурманенко, Н. Коломієць, В. Мирошніченко, М. Наказний, Н. Олексієнко, І. Резніченко (змістовне наповнення роботи ДЗОВ); В. Горбинко (історія ДЗОВ в Україні та за кордоном); С. Герасимова, Р. Зверева, Г. Зялик Є. Лисецька, Ю. Мороз (організація табору з денним перебуванням); Я. Кашуба (формування системи дитячого оздоровлення і відпочинку); О. Кравченко, Г. Кучер, І. Резніченко (інклюзивний аспект діяльності ДЗОВ) та ін.

Мета статті. Визначити та проаналізувати особливості діяльності ДЗОВ в Україні у період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1 Закону України «Про оздоровлення і відпочинок дітей», ДЗОВ – це «постійно або тимчасово діючий, спеціально організований або пристосований заклад, призначений для оздоровлення, відпочинку, розвитку дітей, що має визначене місце розташування, матеріально-технічну базу, кадрове

забезпечення та технології для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку» [5].

Усі вони поділяються на дві великі групи, а саме: заклади оздоровлення і заклади відпочинку [Там же]. До перших належать: дитячий заклад санаторного типу, дитячий центр (наприклад, «Артек», «Молода гвардія», а також позаміський заклад оздоровлення та відпочинку (переважна більшість таборів в Україні).

До закладів відпочинку належать: табір з денним перебуванням (наприклад, пришкольній майданчик у закладах середньої освіти), дитячий заклад праці та відпочинку, а також наметове містечко.

Проте, у даній класифікації відсутній ще один тип таборів – так звані, «проектні» табори. Тобто дитячі заклади оздоровлення і відпочинку, які юридично не є таборами, але за організаційною структурою, матеріально-технічною базою та змістом роботи фактично є ними.

Усі особливості діяльності ДЗОВ у період воєнного стану ми об'єднали у три групи, а саме: організаційні, змістовні та персональні.

До *організаційних* ми відносимо зміну місця відпочинку дітей, дії у випадках повітряної тривоги та адаптація системи роботи під нову кількість дітей.

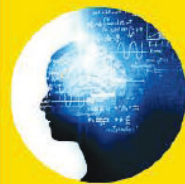
Змістовні особливості роботи пов'язані з відмовою від російськомовного контенту (музика, фільми, мультфільми тощо), поява такої форми роботи як зустріч із військовими, збільшення кількості тренінгів та посилення індивідуальної роботи з дітьми.

До *персональних* ми відносимо особливості роботи педагогічного колективу та з ним, суттєві зміни у персональному складі педагогів, а також роботу по організації роботи з батьками протягом перебування дитини у таборі.

Далі розглянемо їх детальніше. Першою організаційною особливістю в роботі ДЗОВ можна вважати їх релокацію до західних областей України – у першу чергу, Львівську та Закарпатську.

Причини релокації таборів очевидні. По-перше, безпека дітей та педагогічного колективу через територіальну віддаленість від зони бойових дій. По-друге, руйнація баз відпочинку, багато з яких ставали місцями дислокації військових у період окупації.

Усі вимоги до нових локацій можна об'єднати у дві великі групи, а саме: побутові та безпекові. До побутових ми відносимо: пристойні умови проживання для дітей, можливість медичного супроводу протягом усього відпочинку, стаціонарний харчоблок, достатня

територія для реалізації розважальних і спортивних заходів, наявність водойми чи басейну, а також максимальна простота логістики різними видами транспорту. До безпекових – віддаленість від інфраструктурних об'єктів, які можуть бути мішенню для ракетних атак; наявність укриття чи приміщень, які б дозволили дотримуватись правила «двох стін».

Враховуючи велику кількість ракетних атак з боку окупантів, дії педагогічного колективу у випадку повітряної тривоги мали бути сформовані у максимально простий та зрозумілий порядок дій:

1. Зупинити захід / Розбудити дітей.
2. Зібрати дітей по загонам та перерахувати.
3. Рухатись в укриття або під захист двох стін.
4. Перерахувати дітей при вході в укриття чи приміщення.
5. Організувати дозвілля дітей протягом повітряної тривоги.
6. Вийти з укриття, перерахувати дітей.
7. Продовжити реалізацію програми дня.

Важливо наголосити вожатим, що під час зборів та перебування у приміщенні не можна підвищувати голос, поводитись нервово чи невпевнено. Вожатий у таборі є вагомим чинником формування настрою дітей, а у даному випадку – особливо.

Доречним також буде провести тренування дій на випадок повітряної тривоги разом з дітьми протягом організаційного періоду зміни.

Для організації дозвілля в умовах обмеженого простору можна використовувати такі форми роботи як: імпрровізована дискотека з використанням портативних колонок, настільні ігри («Монополія», «Уно», шашки тощо), ігри без реквізиту («33», «Ритм», «Піаніно», «Ноги»), бесіда і дискусія – для старших дітей.

Процес адаптації програми до нових умов її реалізації де досить творчий процес, у якому досить важко виділити якісь загальні принципи чи тенденції. Єдине, на чому хочеться акцентувати увагу, це те, що це – процес двосторонній. Тобто, з одного боку, окремі заходи просто механічно переносяться на нові умови (наприклад, дискотеки чи спортивні ігри), а з іншого – нові умови підказують нові форми роботи чи заходи, або ж надають другого дихання добре відомим (наприклад, квести, які на новій території знову стають цікавими пошуковими заходами для всіх, а не лише для новеньких дітей).

Далі розглянемо *змістовні особливості* роботи ДЗОВ, а саме: відмова від російськомовного контенту (музика, фільми, мультфільми тощо), поява такої форми роботи як зустріч із військовими, збільшення кількості тренінгів та посилення індивідуальної роботи з дітьми.

24 лютого змінило багато в житті кожного українця і не можна відзначити тієї ролі, яку широкомасштабне вторгнення росії зробило для українізації України. Враховуючи, що ДЗОВ, у тому числі, і виховують підрастаюче покоління, адже мають «для цього відповідні виховні можливості» [6, С. 40], то влітку 2022 року використання будь-чого російського або російськомовного, на нашу думку, було б зрадою тих хлопців та дівчат, які зараз зі зброєю у руках боронять нашу Батьківщину.

Це болісно вдарило по двом важливим формам роботи – творчим постановкам, під час підготовки яких часто використовувались російськомовні пісні чи цитати з фільмів та мультфільмів, а також – дискотекам. Проте, як показав досвід роботи таборів влітку 2022 року українська та світова культура і мистецтво мають достатньо ресурсів для організації цих форм роботи на високому рівні.

Для переважної більшості ДЗОВ новою формою патріотичного виховання дітей влітку 2022 року стали зустрічі з військовослужбовцями Збройних сил України.

Підготовчий етап даної форми роботи є важливим і під час нього, окрім стандартних організаційних моментів (приміщення, звукова апаратура, час у путівці дня та ін.), слід вирішити кілька важливих питань, а саме:

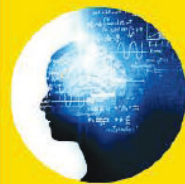
– домовитись із військовими про зустріч. Це можна зробити напяму або через волонтерські організації, які допомагають тим чи іншим підрозділам та заслужили їхню довіру;

– попросити дітей підготувати запитання до військових. Зауважимо, що варто попросити дітей не питати щось на зразок: «Чи вбивали Ви ворогів?». Також можна запропонувати міні-конкурс на найкраще запитання, яке оберуть військові;

– з'ясувати можливість привезення на зустріч військової амуніції.

Власне сама зустріч може проводитись за таким планом:

1. Вступне слово від організаторів та командира.
2. Знайомство – під час якого кожен із гостей розповідає про себе.
3. Примірювання військової амуніції – бронежилета, каски, тактичні окуляри, наплічники.
4. Запитання – відповіді.
5. Подарунки.
6. Спільне виконання Гімну України.
7. Спільне фото. Фото потрібні не лише дітям і працівникам ДЗОВ, а й військовим, які мають відзвітуватись про свій візит перед командуванням.

На завершальному етапі слід обговорити зустріч з дітьми в загонах, наголосивши на тій визначальній ролі, яку відіграють захисники та захисниці у збереженні незалежності України прямо зараз.

Наступною групою особливостей роботи ДЗОВ у період воєнного стану є *персональні*. До них ми відносимо суттєві зміни у персональному складі педагогів, особливості роботи педагогічного колективу та з ним, а також роботу по організації роботи з батьками протягом перебування дитини у таборі.

Педагогічному колективу дитячого закладу відпочинку та оздоровлення властива висока ротація кадрів, але у 2022 році до природних чинників додалися і інші, зокрема: багато досвідчених вожатих психологічно були не готові працювати з дітьми; виїзд педагогічних працівників за кордон; вибір на користь постійної роботи в умовах економічної нестабільності та ін.

Зазначимо також, що зменшення чисельності ДЗОВ призвело до значного зростання пропозицій від пошукачів на ринку праці, але неможливість планування кількості дітей на змінах нівелювало цю можливість.

Говорячи про особливості роботи педагогічного колективу та з ним варто зазначити, що на сьогодні увага психолого-педагогічної спільноти сфокусована на подоланні травмуючих наслідків війни у дітей. Проте, на нашу думку, робота з педагогічним колективом ДЗОВ у цьому напрямі є не менш важливою.

Виділимо кілька важливих аспектів даної проблеми. По-перше, емоційний стан дітей, багато з яких пережили і окупацію, і бомбардування, і смерті близьких людей, і ворожі блок-пости, і, навіть, голод! Проте щодо підлітків, зазначимо, що завдяки лабільності дитячої психіки, у їх діяльності та спілкуванні значних змін не відбулося, на відміну від неусвідомлюваних реакцій чи рефлексів. Наприклад, навіть гучний звук, дверей, які закрились могли викликати панічні атаки.

Набагато більше труднощів у дітей молодшого шкільного віку для яких навчання у школі є провідною діяльністю, а спочатку пандемія, а тепер і війна практично нівелювала роль школи у їх соціалізації. Першотата другокласники дуже слабо адаптуються у дитячому колективі, адже часто просто не мають відповідних навичок через переважно дистанційний формат навчання. Зокрема, за даними ООН до середини квітня 2020 року понад 1,4 мільярда дітей віком 5–17 років у 147 країнах світу (або 86% дітей у всьому світі) не відвідували школу [7, С. 8]. Станом на жовтень 2021 року в Україні загальна кількість учнів, які навчалися дистанційно, – 277 961, з них 68 236 – учні 1-4 класів [8].

По-друге, емоційний стан самих педагогів: для будь-якого дорослого війна – це травмуюча подія, ефективних реакцій на події якої просто немає у їхньому досвіді.

По-третє, активні бойові дії на великій частині території України протягом зими–весни призвели до того, що підготовка педагогічних кадрів для ДЗОВ була неможливою.

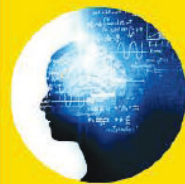
Керівникам ДЗОВ у таких умовах в роботі з вожатими не можна бути авторитарним, підвищувати голос тощо. Навпаки, слід бути позитивним, обережно жартувати і тримати трудову дисципліну через власний приклад та фокусування на позитивах.

Робота дитячого закладу оздоровлення і відпочинку з батьками протягом зміни в період воєнного стану набуває особливої актуальності. Зазвичай для цього використовуються такі форми роботи як групи у месенджерах (Телеграм чи Вайбер), фотозвіти у соціальних мережах (Facebook, Instagram) чи на сайті табору та інші. У період воєнного стану, на нашу думку, найкраще використовувати групи у месенджерах, які дозволяють максимально оперативно та адресно інформувати батьків про відпочинок та стан дитини.

Висновки. Таким чином, спираючись на аналіз наукової літератури та практичний досвід реалізації програм дитячого відпочинку влітку 2022 року, можемо виділити такі групи особливостей роботи ДЗОВ в умовах воєнного стану: організаційні (зміна місця відпочинку дітей, дії у випадках повітряної тривоги та адаптація системи роботи під нову кількість дітей); змістовні (відмова від російськомовного контенту, зустрічі із військовими, збільшення кількості тренінгів та посилення індивідуальної роботи з дітьми); персональні (особливості роботи педагогічного колективу та з ним, суттєві зміни у персональному складі педагогів, робота по організації роботи з батьками протягом перебування дитини у таборі).

Література:

1. Горбинко В.М. Світова історія масових «дитячих таборів» // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: збірник наукових праць / Ред. кол. : Євтух В.Б. (відп. ред.). – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 12. – С. 268-277.
2. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку. Держстат України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/dzov/dzov_u.htm (дата звернення 14.12.2022).
3. Дитячі табори в Україні цього літа працюватимуть. Слово і діло. 31 травня 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/31/novyna/suspilstvo/dytyachi-tabory-ukrayini-czoho-lita-pracyuvatymut-ne-skriz-zelenska> (дата звернення 14.12.2022).

4. Могильний Ф. В. Організація та зміст роботи закладу оздоровлення та відпочинку дітей в умовах пандемії COVID-19. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 17 (173) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2022. С. 68-73. (Серія: Педагогічні науки)

5. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 № 375-VI. Дата оновлення: 02.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17> (дата звернення 15.12.2022).

6. Оздоровчо-виховна діяльність у літньому дитячому таборі: монографія / О.С. Бартків, В.Г. Грановський, Є.А. Дурманенко; за ред. П. М. Гусака. Луцьк: ФОП Захарчук В.М., 2013. – 204 с.

7. 2020 Human development perspectives. COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery. *United Nations Development Programme*. URL: https://hdr.undp.org/system/files/documents/covid-19andhumandevelopmentpdf_1.pdf (дата звернення 16.12.2022)

8. Державна служба якості освіти завершила вивчення організації дистанційного навчання у школах – результати дослідження. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/derzhavna-sluzhba-yakosti-osviti-zavershila-vivchennya-organizaciyi-distancijnogo-navchannya-u-shkolah-rezultati-doslidzhennya> (дата звернення 16.12.2022).

References:

1. Horbynko V.M. (2013) Svitova istoriia masovykh «dytiachykh taboriv» [World history of mass «children camps»]. *Mizhnarodnyj naukovyj forum: sotsiologhiia, psykholohiia, pedahohika, menedzhment: zbirnyk naukovykh prats'*, 12, 268-277. [in Ukrainian]

2. *Dytiachi zaklady ozdorovlennia ta vidpochynku, iaki pratsiuvaly vlitku* [Children camps that worked in summer]. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/dzov/dzov_u.htm [in Ukrainian]

3. *Dytiachi tabory v Ukraini ts'oho lita pratsiuvatymut'* [Children's camps in Ukraine will work this summer]. *Slovo i dilo*. (2022, may 31). Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/31/novyna/suspilstvo/dytyachi-tabory-ukrayini-czoholita-pracyuvatymut-ne-skriz-zelenska> [in Ukrainian]

4. Mohyl'nyj F. V. (2022) Orhanizatsiia ta zmist roboty zakladu ozdorovlennia ta vidpochynku ditej v umovakh pandemii COVID-19 [Organization and content of the work of children camps in the conditions of the COVID-19 pandemic]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Chernihiv's'kyj kolehium» imeni T. H. Shevchenka*, 17 (173), 68-73. [in Ukrainian]

5. Pro ozdorovlennia ta vidpochynok ditej [About the health and recreation of children] №375-VI, art. 1 (2008) [in Ukrainian].

6. Bartkiv O.S., Hranovs'kyj V.H., Durmanenko Ye.A. (2013) *Ozдорovcho-vykhovna diial'nist' u litn'omu dytiachomu tabori* [Health and educational activities in a summer children camps]. P.M.Husak (Ed.). Luts'k: FOP Zakharchuk V.M., 204. [in Ukrainian]

7. 2020 Human development perspectives. COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery. *United Nations Development Programme*. Retrieved from: https://hdr.undp.org/system/files/documents/covid-19andhumandevlopmentpdf_1.pdf [in English]

8. Derzhavna sluzhba yakosti osvity zavershyla vyvchennia orhanizatsii dystantsijnoho navchannia u shkolakh – rezul'taty doslidzhennia [The State Service for the Quality of Education completed the study of the organization of distance learning in schools - the results of the research]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/derzhavna-sluzhba-yakosti-osviti-zavershila-vivchennya-organizaciyi-distancijnogo-navchannya-u-shkolah-rezultati-doslidzhennya> [in Ukrainian]